

ITT ÉS MOST A KÖZMŰVELŐDÉSSEN

Amikor Kovászna megye új művelődési egyesületei élére tiszteletbeli elnöknek Zágonban Domokos Gézát, Nagybaconban Sütő Andrást s itt Vargyason személyemet választották meg, bizonyára senki sem gondolt pusztá címek adományozására. Sokkal inkább a közművelődés új irányzatáról van szó: arról az igyekezetéről, hogy a változó falut a változó várossal kapcsolva, előmozdítsuk az új értelmiség kötődését a szülőföldhöz s a vidék fölemelkedését országos szintre. Mindhárom megalakulásra meghívták a falujukból már elszármazott értelmiségieket és szakmunkásokat, s mint legutóbb Vargyason a Rika Közművelődési Egyesület alakuló közgyűlésén, a megjelent megyei vezetők, élükön Nagy Ferdinánddal, a pártbizottság első titkárával, egyfelől a helyi erők összefogását ajánlották, másfelől az átfogóbb intézmények együttérző támogatását tolmácsolták. Túl minden szokványon, újra igazolódt az a nemcsak irodalmi, hanem sokkal inkább közigazgatási tétel, hogy a szocializmusban nincs öncélúan falura tájolt népesség, és nincs kizárólagos urbanizmus. Sajátos nemzetiségi helyzetünkben, ahol a honi magyar lakosság egyenlő arányban oszlik meg falvak, kis és középnagyságú városok, ipari telepek között, vétek is volna akár az egyik, akár a másik féloldalúság.

Harminc éve már, hogy első vargyasi tudósításaimat megírtam. A városról érkezett szociográfus szemével néztem körül feleségem családjában s a szomszédságban, telve nosztalgiával egy süllyedő világ jegyei, a félig-meddig még erdei székelet utolsó megnyilvánulásai iránt. A falukutatók modorában panaszoltam fel a vadkárt s a lakosok szétszóródását, a cselédsorsokat, azt a nyomort, melynek titkát számomra is Bözödi György fejtette meg a múlt századbeli tagosítás és arányosítás fifikái nyomán támadt életforma-torzulások őszinte leleplezésével. Régi cikkeim őrzik az utolsó bútorfestő és kapufaragó, Sütő Béla vallomását; megszállott öreg kincskeresők hivatkoztak az altalajban rejlő jövőre; megragadott a barlangból hozott kőkorszakbeli szakócák sejtelmes üzenete; s miközben mindezt papírra körmöltem, előtört a hiuból áradó „bossminta“- és méhfű-illat. Most látom, érzem, mérlegelem: mi változott itt a Rika erdeje és a Látóhegy között, s mi minden foszlott mesévé, unokáimnak idézve a múltat.

A mai Vargyas új bányavidék, bár megőrizte a hajdani állattenyésztő és földművelő világ jellegzetességeit. És mert az ipar itt helyben bontakozott ki, ez a község a mai népességmozgásoktól eltérő jelleget öltött magára. Innen nem ingázik máshová senki, s nem is szaladt szét a lakosság, nem vándorol el más, iparosultabb göcök felé. A családok nagyjából bontatlanok, az ifjúság megjelenésében, modorában, érdeklődésében modern, de itthon marad.

Valamiféle mintaszerűség sejlik fel — minden átmeneti nehézség, hiány, helyi civakodás ellenére — Vargyas mai képletében. Egy falu marad és halad, megőrzi, sőt újratermi hagyományait, s közben átvárosiasodik a maga bántatlan erdőségei és búzatáblái közepette. A falu panorámája szebb, mint valaha, mert az új nem söpörte el maga elől, hanem magába illesztette a múltat. Orvosi szolgálat, villany, gazdag könyvtár (bejár ide olvasni Szilágyi Domokos is, ha hazajön felesége falujába), sok a televíziókészülék, a művelődési házat a sepsi-

szentgyörgyi színház rendszeresen látogatja. Ugyanazok az emberek, akik motor-kerékpáron, bukósisakkal vagy éppen bányászöltözékben sietnek a szénfejtéshez a szomszéd völgybe vagy a kokszolók felé az Oltnak ereszkedő lapályon, váltás után éppen úgy vállukra veszik a gereblyét, ha takarásra való az idő, mint asszonyaik és leányaik, mielőtt hazatérnek a borvíztöltő üzemből.

Mindezt el kellett mondanom, hogy megértessem magamat közbizalomból váltalt szerepem, ama tiszteletbeli közművelés dolgában. Hallgatom ugyan nap nap után a kisszékről a házigazda-sógorom gyalupadja körül felszikkázó vitákat, elmondja ki-kí panaszait a Kolozsvárról jött vendégnek, s a székelyek eredendő parlamentarizmusát figyelem a megszóló, pletykás bírálgatásokban (jaj annak, akit itt a nyelvükre vesznek), no de át is tudom helyezni a problémákat egy általánosabb gondolatrácsozatba, s úgy vélem, éppen ez a faluból jött vagy a falura küldött értelmiségi igazi népszolgálat. Két könyv kísért el ide ez idén, két velőig rászózó riasztás: Jócsik Lajosé az öngyilkos civilizációról és Fekete Gyuláé az anyaság körül kerekedett s genetikai felelősséggé, népben-nemzetben gondolkodó szocialista lelkiismeretté mélyült véleménykutatásról. A két szerzőnek is köszönöm, hogy az új közművelődési kisközösség munkatervéből tudatosan vállalhattam a részemet.

Hiába, az itt és most erkölcsanából semmiféle ideológiai csúrés-csavarás elenére sem engedek. A közművelődés elnyűtt didacticista sémái s a szórakoztatóipar sablonjai helyett konkrét térbe és időbe helyezett s ennek megfelelően cselekedtető új népművelésre van szükség. Felszólalásomban utaltam tehát egyfelől a tudományos-műszaki forradalom eredményeit fenyegető mai veszedelmekre, másfelől azokra a módozatokra, melyekkel — ha merünk itt, Rodoszon ugrani — e veszedelmeket elkerülhetjük, tisztán és okosan magunkévá téve az új korszak vívmányait. Az ipari fejlődésre nehezedő általános szennyeződés, az urbanizációt beárnyékoló metropolis-kultusz a maga elidegenedéseivel, s az atomkorszak tudástöbbletét visszajára fordító elembertelenedés valóban olyan törekvés, mint amelytől egykor a vargyasi örök óvták a nagyvilágot, lesben a Látóhegyről, lármafa gyűjtására készen. Ipari életformát nem a természet megcsúfolásával, hanem az erdő, mező és lég ápoltságába helyezve kialakítani, szoros egységben egy hasonlóan korszerű agrár-életformával; helyben városiasodni, családdörzö falvak közösségi hagyományait megtartva és fejlesztve; visszajuttatni az értelmiségi és szakpályákra kirajzott fiatalok megfelelő hányadát a szülőföldnek, s elkötelezettséget, hazafi-magatartást állítani az elidegenedések helyébe; végső fokon pedig teljes emberséget vallani és vállalni, örökölt erkölcsi mintákat meghaladva, de szét nem verve: itt, Vargyas mai kedvező körülményei közt, ez a cselekedtető merészség avasson naggyá bennünket.

Hogyan? Miképpen? A vargyasi képletben, ahol az ipari és mezőgazdasági életforma szerencsés kettős-egysége természet és társadalom egészséges összhangjának lehetőségét sugallja, közművelődési gyakorlatunknak egyaránt tekintetbe kell vennie a múlt értékeinek korszerű reprodukcióját, a jövő műszaki fejlődésének továbbra is egészséges biztosítását, s a fizikai és szellemi munka szocialista összeegyeztetését. Ilyen értelemben került megvitatásra az új egyesület helyi tanárvezetői részéről előterjesztett munkaprogramja.

Első helyre a Népi Alkotások Háza kezdeményezéséből létesült bútorfestő-iskola és az általános iskolában eredményesen működő fafaragóműhely, valamint az új rendelkezésekhez jutott régi fafaragómesterek felkarolása került. Az alakuló gyűlésre megjelent vendégek a község lakóival együtt két mutatós kiállításon szemlélhették a fölelevenedett székely népművészet termékeit (az öreg Sütő Béla

ősi virágminta-változataira Kónya Ádám hívta fel a látogatók figyelmét, s külön betértek ifjabb Sütő Béla és Máthé Ferenc ilonka faragóműhelyébe. Jelen volt ifjabb Kós Károly (ő is tiszteletbeli tag), az ő könyve kerekített országos érdeklődést a vargyasi festett bútor köré, mint ahogyan „csillagfaragóink“ Banner Zoltán új könyvében is kellő méltatásra találtak. A vargyasi népművészek megjelennek Domokos Géza *Utak* című színes magyar rövidfilmjében, s most készülték el a román televízió felvételei... Nos, felszólalásomban mindeme kincseknek a korszerű építkezésbe és a bútoringarba való beillesztését sürgettem, mind az öreg Kós Károly, mind Bandi Dezső tanítására utalva, sőt hivatkozva Péter Dezsőre is, aki a máramarosszigeti bútoringem termékeire világsikerrel alkalmazta a táj sajátos román népi motívumait.

Ezután kerültek szóba a helytörténet kérdései. A Daniel-kastély restaurálása soron van, a *Megyei Tükör* is felhívta a műemkek elhanyagoltságát. Most pionírüdülök kerül a raktárnak használt boltíves helyiségekbe, melyek valaha Bethlen Gábor fejedelmet látták vendégül, s elismerést keltett az a javaslat (ketten is előhozakodtak vele), hogy újítsák fel a szépségeit mindmáig elvadultan őrző fűvészkert régi pompáját. A falu közepén múzeum nyílik egy százados épületben, s még ott helyben, a gyűlésen köszöntük meg a megyének a kellő berendezés beszerzésére felajánlott húszezer lejes ajándékot. Szóba került a falu szülőltjének, Borbáth Károlynak, az enyedi Bethlen Könyvtár igazgatójának évtizedes munkája: Vargyas monográfiája, s annak páratlan családtörténeti anyaga; kiadásra javasoltam — sok falurajz tudományos modellje lehet majd —, s örömmel vállalom lektorizálását. A kellő művészi fényképanyaggal azonnal jelentkezett Máthé László török, a megalakulás napjára Maros megyéből hazalátogató agrármérnök.

Az ezen a napon bemutatkozó kórus és az öregektől ellesett „társasbál“ több száz éves koreográfiája megint csak a népi hagyaték paraszát kaparta fel az emlékezés hamujából, s ez rendjén is van, sőt, szóba került egy szabadtéri Tamási-bemutató is, de a folklór egymagában már semmiképpen sem fedi az új bányászéletmód követelményeit. Ésszerű kapcsolat volt tehát a szabadegyetem őszi megnyitásának bejelentése. Vagy háromszáz vargyasi legény és férfi dolgozik már a föld alatt és a felszíni fejtéseknél, számukra javasoltuk az anyanyelvi szakoktatás egyik könnyen igénybe vehető formáját: szakelődők meghívását az egyetemekről és főiskolákról, elősegítve az új munkásöntudat, a materialista világkép s a műszaki ismeretek kibontakozását. Döntő jelentőségű volt ebben a kérdésben az éppen százéves köpeci bányazetem (hozzá tartozik Vargyasbánya) mérnöki és technikusai karának jelentkezése: a felszólaló Kisgyörgy Zoltán baróti geológus kar-társai nevében vállalta a szabadegyetem megszervezését.

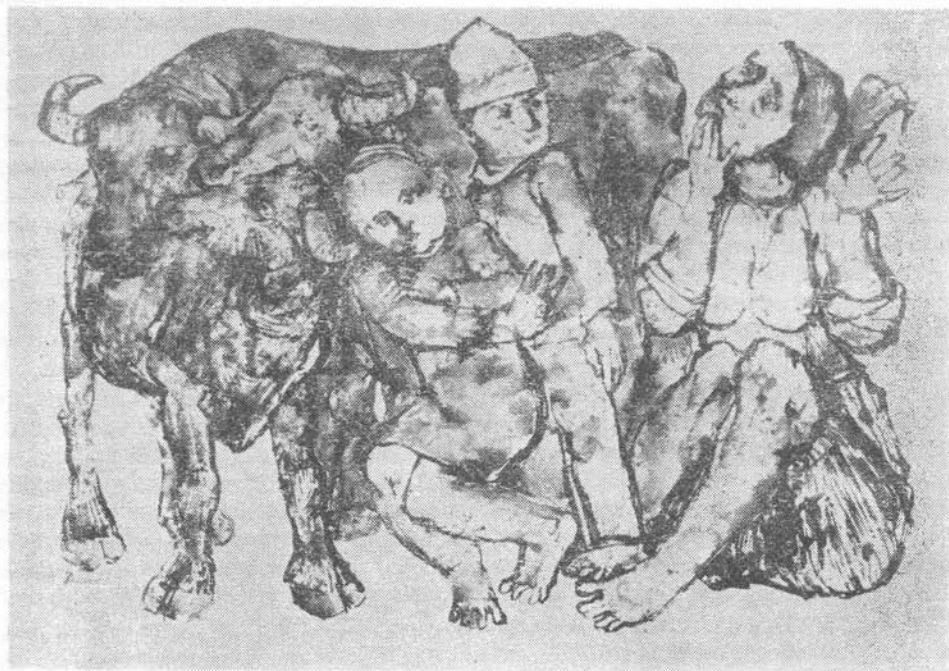
Még valamit vállaltak a bánya szakemberei: rendbe hozzák és megnyitják a valamikor már Orbán Balázsról elnevezett híres barlangot, melynek egy részét a világháború folyamán tönkretette a foszfátkitermelés. A kérdés mindenesetre két megye közös ügye: a barlang, melynek bűvópatakja a Vargyas vize, jórészt a szomszédos Hargita megye területe alatt ágazódik, s közös gond lesz a barlangkutatók és régészek előzetes feltárómunkája. A hatalmas föld alatti üregek számos meglepetést rejtenek, s kétségtelen, hogy nagy vendégforgalmat vonzanak majd az Erdővidék eme sarkába. Érdemes volt ezért egy korszerű, bár stílusában e táj művészetéhez igazodó erdei üdülőház gondolatát fölvetni, nem is szólva egy barlangi asztma-sanatórium nagyon is valós tervéről.

A helyszíni felemelkedés álmainak szelencéjéből csak úgy árad a sokféle új lehetőség. Ezeket egészítettem ki ama alapítvány-javaslattal, hogy a Vargyashoz bármiféleképpen kötődő értelmiségiek jóvoltából biztosítsuk az innen főiskolákra

rajtoló fiatalok rendszeres ellátását magyar és más nyelvű folyóiratokkal, szak-könyvekkel, a szülőföldjükre visszaérkező végzettek számára pedig tegyük lehetővé házi szakkönyvtárak megalapítását.

Az új Rika Közművelődési Egyesületre sok feladat vár, s a helyi példamutatás — versengésben (de nem versenyben!) a nagybaconi Benedek Elek és a zágoni Mikes Kelemen Közművelődési Egyesülettel, valamint más, hasonló szervezettekkel — bizonyára hasznos lesz egész nemzetiségi művelődésünk számára. Ott Elek apó emléke a kiapadhatatlan forrás, amott éppen most rendeztek tudományos ülésszakot Veress Dániel, Constantin Stanca és a Magyarországról érkezett Hopp Lajos Mikes-előadásaival. Itt a romániai magyar irodalom úttörőinek egyikére, a Tizenegyek Vargyason élt és működött írójára, Dobai Istvánra gondoltunk hálával. A megye kulturális ügyeinek lelkes felelőse, Sylvester Lajos, bizonyára összehangolja az éledő kezdeményezéseket.

Szocialista művelődéspolitikánk egy új reneszánsz-ember kialakulásának kedvez. Sokoldalúságában ez a cselekvő típus éppen úgy megőrizheti és fel is fokozhatja sajátos múltját, mint ahogyan magáévá teheti az új civilizációt is, öngyilkos bűnök helyett a maga egészséges humanizmusával. Itt Vargyason utal is sok hagyomány Erdély virágos reneszánszára: Dávid Ferenc és Heltai Gáspár egykori Kolozsvára a maga mezsei és műhelyi és könyves összetettségével, tudományosság és művészet páros értékeivel az új kor új követelményei szerint éled most újjá.

Pallós Sch. Jutta: Budai Ilona balladája